

دستنامه روزنامه نگاران

○ علی بهرامپور

مطبوعات ایران علی‌رغم قدمت ۱۶۴ ساله، هنوز در چنبره بسیاری از مشکلات به سر می‌برد. یکی از مسائل و مشکلاتی که مطبوعات کشور با آن دست و پنجه نرم می‌کند، مشکلات حرفه‌ای است که عمدتاً ناشی از فقر و ضعف نیروهای آموزش دیده است. علی‌رغم همه پیشرفت‌هایی که طی چند سال گذشته در برنامه‌های آموزشی دانشگاهها و سایر مراکز آموزش روزنامه‌نگاری به وجود آمده است، هنوز مطبوعات کشور با کمبود نیروی انسانی مجرب و آموزش دیده و منابع درسی کاربردی روبه‌رو است. به عبارت دقیقتر، می‌توان گفت که در سالهای اخیر که جامعه با توسعه کمی و روزافزون مطبوعات مواجه شد، روزنامه‌نگاران، گزارشگران و کارشناسان مسائل ارتباط جمعی به اندازه کافی و مورد نیاز نشریات کشور آموزش ندیده‌اند و بسیاری از نشریات فعال کشور از افراد غیرمتخصص استفاده کرده‌اند و می‌کنند. علاوه بر این، به نظر می‌رسد آموزش‌هایی که در بعضی مراکز آموزش دانشگاهی برای مطبوعات تدارک دیده شده است به دلیل کمبود کتابهای آموزشی روزنامه‌نگاری و سایر مسائل جانبی، به اندازه کافی کاربردی نیست و فارغ‌التحصیلان بعد از پایان تحصیلات دانشگاهی، آمادگی کافی برای فعالیت مطبوعاتی ندارند. اگرچه این مشکل حرفه‌ای مطبوعات به دلیل ترجمه چند کتاب کاربردی در این زمینه تا حدودی کم‌رنگ شده است. یکی از کتابهای جامعی که در سال گذشته ترجمه و منتشر شده است، راهنمای روزنامه‌نگاری اثر ریچارد کیبل است که مریم تاج‌فر آن را ترجمه کرده است. ترجمه این کتاب را می‌توان یکی از گام‌های دانست که برای فراهم ساختن زمینه‌های آگاهی به دانش و فنون روزنامه‌نگاری برداشته شده است.

○ راهنمای روزنامه‌نگاری

○ ریچارد کیبل

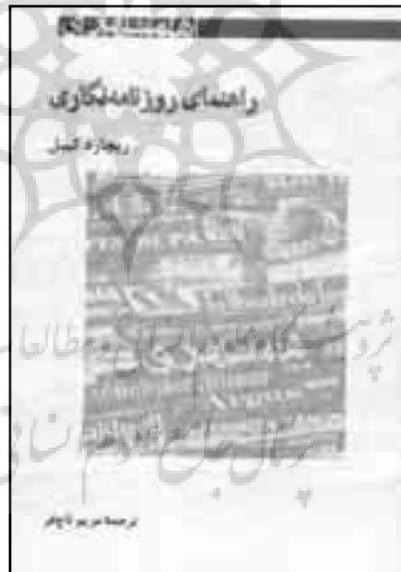
○ ترجمه: مریم تاج‌فر

○ انتشارات همشهری، ۱۳۷۹

روزنامه‌نگاری حق تقدم به تهیه خبر و گزارش به موقع اختصاص دارد و ملاحظات اخلاقی و سیاسی در درجه بعدی اهمیت قرار دارد. از این رو، وی می‌کوشد با طرح بحث‌هایی چون تنش‌های اخلاقی در حرفه روزنامه‌نگاری، اصول اخلاقی روزنامه‌نگاری، متداول و برخی معضلات اخلاقی روزنامه‌نگاری، نکاتی را درباره حفظ حریم شخصی مردم، مخالفت با نژادپرستی و تفوق مردان و حفظ اصول اخلاقی حرفه‌ای به روزنامه‌نگاران یادآوری کند.

فصل سوم به استفاده از منابع خبری اختصاص داده شده است. در این فصل، نویسنده مهمترین منابع خبری قابل استفاده برای روزنامه‌نگاران را با ذکر جزئیات توضیح می‌دهد. از نظر ریچارد کیبل، دفترچه حاوی اطلاعات مربوط به منابع خبری، منابع اولیه و ثانویه، تلفن، بریده جراید نشریات، اعتبار و صلاحیت منابع، استفاده از سایر رسانه‌ها به عنوان منبع خبری، کامپیوتر و اینترنت، مهمترین منابع خبری روزنامه‌نگاران محسوب می‌شود. با توجه به این که اینترنت یکی از منابع گسترده و عمده اطلاع‌رسانی جدید برای روزنامه‌نگاران تلقی می‌شود، وی در این فصل به طور مشروح از کاربرد اینترنت در روزنامه‌نگاری نوین سخن گفته است.

موضوع فصل چهارم، مصاحبه است. در این فصل نویسنده به مصاحبه کوتاه، مصاحبه طولانی و هنر جذاب مصاحبه کردن پرداخته است. مصاحبه سریع، روزنامه‌نگاری تلفنی، مصاحبه حضوری، مصاحبه عمیق، پس از مصاحبه و تنظیم مکتوب

نشریات، نویسنده در این فصل گزارش تشریحی درباره برجسته‌سازی نکات مثبت و آماده‌سازی یک گزارش محلی را از چند نشریه مختلف چاپ انگلستان انتخاب و نقد و بررسی کرده است. این فصل همچنین شامل تجربیات هفتگی چند گزارشگر سرشناس نشریات مختلف است.

فصل دوم را ریچارد کیبل به «اصول اخلاقی» اختصاص داده است. کیبل معتقد است که روزنامه‌نگاران انگلیسی معمولاً به ارزش بحث‌های اخلاقی در حرفه روزنامه‌نگاری واقف نیستند (ص ۶۵). از نظر کیبل، در انگلستان، در حرفه

نویسنده کتاب، ریچارد کیبل، روزنامه‌نگار برجسته و استاد روزنامه‌نگاری در دانشگاه «سیتی» واقع در لندن است. وی در این کتاب کوشیده است با ارائه نمونه‌ها و مثال‌های متعدد و متنوع از نشریات مختلف انگلستان، همچنین نقد و تحلیل آنها، شیوه‌های نوین تهیه خبر، مصاحبه و گزارش از رویدادهای گوناگون را به دست دهد. با این حال، محور اصلی این کتاب، همچنانکه کیبل اظهار داشته است، گزارشگری است. کیبل در این کتاب کوشیده است مهارت‌های گزارشگری را با شیوه‌ای متفاوت بررسی و تبیین کند. وی در این کتاب برای نخستین بار، دو سنتی را که اغلب در تعارض با یکدیگر قرار می‌گیرند مطرح کرده است: فرهنگ غالب روزنامه‌نگاری که بر فراگیری مهارت‌های این حرفه در «حین کار» تأکید دارد و همچنین سنتی که بر بسیاری از دروس ارتباطات جمعی کالجها و دانشگاهها غالب است و برخورداری از نگرشی متفکرانه و منتقدانه نسبت به مطبوعات را ترغیب می‌کند. (ص ۱۵) در این کتاب، تقابلهای مذکور به شیوه‌های مختلف مطرح شده است.

کتاب راهنمای روزنامه‌نگاری در پانزده فصل تنظیم شده است. فصل اول «حرفه روزنامه‌نگاری و رای افسانه‌های هالیوودی» نام دارد. این فصل کلیاتی است درباره نشریات مختلف انگلستان، مالکیتها و مدیریت‌های مطبوعات محلی و ملی، مسائل مالی انحصارات مطبوعاتی، شورای نشریه، تحریریه، سردبیری و برجسته‌سازی برخی نکات در

در سالهای اخیر که جامعه با توسعه کمی و روزافزون مطبوعات مواجه شد، روزنامه نگاران، گزارشگران و کارشناسان مسائل ارتباط جمعی به اندازه کافی و موردنیاز نشریات کشور آموزش ندیده‌اند و بسیاری از نشریات فعال کشور از افراد غیرمتخصص استفاده کرده‌اند و می‌کنند

مزیت کتاب راهنمای روزنامه نگاری این است که به معنای دقیق کلمه درباره روزنامه نگاری جدید و نوین بحث می‌کند. تمرکز اصلی این کتاب بر گزارش و گزارشگری است و کمتر به شیوه‌های سنتی روزنامه نگاری می‌پردازد

و ماجراهای عامه‌پسند، فصل هشتم به تهیه گزارش از همایشها، کنفرانسهای مطبوعاتی، سخنرانیها و نگارش مشاهدات، فصل نهم به تهیه گزارش اقدامات دولت ملی و محلی، فصل دهم به تهیه گزارش از دادگاهها و فصل یازدهم به گزارشهای توصیفی، عمیق، متنوع و مشروح اختصاص دارد.

نویسنده در ابتدای هریک از این فصول نکاتی را درباره انواع گزارشهای مذکور یادآور می‌شود و سپس دستور کاری برای تهیه گزارش ارائه می‌کند. در قسمت پایانی هریک از این فصلها، چند نمونه از گزارشهای نشریات مختلف بررسی و تحلیل شده است.

«ستون‌های شخصی، نقدنویسی و روزنامه‌نگاری آزاد» عنوانی است که نویسنده برای فصل دهم انتخاب کرده است. از نظر نویسنده اقسام زیادی از ستونهای شخصی وجود دارد. این ستونها ممکن است یک عقیده محض یا نتایج یک رشته تحقیقات باشد. همچنین ممکن است حاوی گزیده‌ای از مقالات توصیفی کوتاه، یا داستانهای خبری باشد که منعکس‌کننده علایق نویسنده است. (ص ۳۹۳).

اغلب ستونهای شخصی منعکس‌کننده واکنشها در قبال مسائل عمده روز است؛ اما همواره چنین نیست. ستونهای شخصی زمانی کاربرد دارد که

کاملاً کوتاه و ساده و به کارگیری کلمات، حساب شده است. از نظر کیبل، شیوه انتقال ارزش خبری باید صریح و تند باشد و این عمل تنها در یک فرآیند زمانبر و با ممارست ممکن می‌شود. نویسنده در این فصل توصیه می‌کند که روزنامه‌نگاران کوتاه بنویسند؛ جملات معلوم به کار ببرند؛ برای خلق جذابیت با الفاظ بازی کنند؛ از کلیشه‌ها بپرهیزند؛ از زبان سنگین و پرطمطراق بپرهیزند؛ از حُسن تعبیر استفاده کنند؛ سبکها را رعایت کنند و... این فصل دارای دو نمونه گزارش ساده و جذاب از گاردین است.

فصول ششم تا یازدهم، همگی به تهیه انواع گزارش مربوط می‌شود. فصل ششم به تهیه گزارش خبری، فصل هفتم به تهیه گزارش از حوادث غیرمترقبه مانند تصادفات، آتش‌سوزی‌ها، تظاهرات

مصاحبه از دیگر مواردی است که در این فصل به آنها پرداخته شده است. همچنین در این فصل، نویسنده شیوه‌هایی برای اجرای دقیق انواع مصاحبه ارائه کرده است.

فصل پنجم را نویسنده به «فراگیری زبان خبری» اختصاص داده است. از نظر نویسنده، زبان خبری کنونی، حاصل قرن‌ها تحول زبان‌شناختی است. این نوع زبان، فاقد شکل طبیعی نوشتاری است؛ بلکه زبان ویژه‌ای است که آهنگ، لحن، واژه و عبارت خاص خود را دارد. کیبل معتقد است که این زبان را باید آموخت. وی در این فصل توصیه می‌کند که روزنامه‌نگاران جوان با تمرین و ممارست زبان خبری را بیاموزند و جمله معروف «کوتاه و ساده بیان کن» را شعار خود قرار دهند. نویسنده معتقد است که در حرفه روزنامه‌نگاری، نگارش مطالب

صدای فردی به ویژه با لحنی گیرا ارائه شود. این ستون‌ها ممکن است گاه طعنه‌آمیز، جنجالی، قاطعانه، جدی، از نظر فرهنگی التقاطی، محاوره‌ای، نامتعارف، مغرضانه، تفننی، کنایه‌آمیز، اعتراضی، امرانه، شورش برانگیز یا تحریک‌کننده به نظر برسد. از نظر نویسنده کتاب، این ستون‌ها به ترکیبی از رجزخوانی ناشیانه و دشنام‌گویی شخصی نیز می‌تواند بدل شود (ص ۳۹۱). در این فصل، نویسنده دستورکاری را با عنوان هنر نقد کردن در ستون‌های شخصی و نقدنویسی ارائه می‌کند.

روزنامه‌نگاری تحقیقی عنوان فصل سیزدهم کتاب است که برخلاف دیگر فصول کتاب، به قلم «دیوید نورتمور» نوشته شده است. در این فصل، نورتمور ضمن برشمردن تفاوت روزنامه‌نگاری تحقیقی با سایر انواع روزنامه‌نگاری، راهنمایی‌ها و شیوه‌هایی برای این نوع روزنامه‌نگاری ارائه می‌کند. از نظر نویسنده، روزنامه‌نگاری تحقیقی بیشتر به رسوایی‌های مقامات محلی و ملی و مقامات مسئول سازمانها و احزاب می‌پردازد.

فصل چهاردهم به فن‌آوری‌های جدید و فصل پانزدهم به آموزش و مشاغل اختصاص یافته است. فصل کوتاه و چند صفحه‌ای چهاردهم به آسیب‌های ناشی از کار روزنامه‌نگاری می‌پردازد.

در فصل پانزدهم، به اختلاف روش‌های آموزشی روزنامه‌نگاری در آمریکا و انگلیس، شرایط لازم برای آموزش روزنامه‌نگاران، دوره‌های آموزشی پیش دانشگاهی و آموزش هنگام کار پرداخته شده است.

در عین حال، نویسنده معتقد است که بهترین راه فراگیری روزنامه‌نگاری، تجربه کاری و حرفه ژورنالیستی است (ص ۴۵۹).

نکات مثبت و منفی

۱. مهمترین مزیت کتاب تازگی و جدید بودن آن است. این کتاب در سال ۱۹۹۸ با ویرایش جدید منتشر شده و حاوی اطلاعات روزآمد و درخور توجهی است.

۲. دیگر مزیت کتاب راهنمای روزنامه‌نگاری این است که به معنای دقیق کلمه درباره روزنامه‌نگاری جدید و نوین بحث می‌کند. تمرکز اصلی این کتاب بر گزارش و گزارشگری است و کمتر به شیوه‌های سنتی روزنامه‌نگاری می‌پردازد. نویسنده در این کتاب به درستی بین روزنامه‌نگاری و استفاده از کامپیوتر و اینترنت پیوند برقرار می‌کند و به طور مفصل از کاربرد اینترنت و کامپیوتر و دیگر مسائل مربوط به آنها در روزنامه‌نگاری نوین سخن می‌گوید. کتاب همچنین فصلهایی را به روزنامه‌نگاری تحقیقی و روزنامه‌نگاری آزاد اختصاص داده است که در کتاب‌های مشابه کمتر به آنها پرداخته شده است. ارایه دستورکارهایی جدید

برای تهیه خبر از دیگر نکات مثبت کتاب محسوب می‌شود.

۳. استفاده از مثالها و نمونه‌های متنوع و گوناگون از نشریات مختلف و نقد و تحلیل آنها به کتاب جنبه کاربردی داده است و خواننده را به ادامه مطالعه، تشویق می‌کند.

۴. همچنین نویسنده با درج تجربیات هفتگی چندتن از روزنامه‌نگاران معروف نشریات مختلف

این کتاب، هم به خوبی شیوه‌های تجربی فراگیری مهارت‌های حرفه روزنامه‌نگاری را نشان می‌دهد و هم سنتی را که بر بسیاری از دروس ارتباطات جمعی در دانشگاهها و مؤسسات آموزش غالب است، ارائه می‌کند و نگرشی متفکرانه و منتقدانه را نسبت به مطبوعات ترغیب می‌کند

انگلیسی، کتاب را از حالت ذهنی و انتزاعی درآورده و به طور عینی، ملموس و تجربی برای علاقه‌مندان روزنامه‌نگاران و خوانندگان کم و بیش آشنا به حرفه روزنامه‌نگاری توضیح داده است.

۵. یکی دیگر از مزیت‌های کتاب، تدوین آن براساس دو شیوه مرسوم گزارشگری است. این کتاب هم به خوبی شیوه‌های تجربی فراگیری مهارت‌های حرفه روزنامه‌نگاری را نشان می‌دهد و هم سنتی را که بر بسیاری از دروس ارتباطات جمعی در دانشگاهها و مؤسسات آموزش غالب است، ارائه می‌کند و نگرشی متفکرانه و منتقدانه را نسبت به مطبوعات ترغیب می‌کند.

۶. راهنمای روزنامه‌نگاری در مقایسه با کتاب‌های مشابه از این مزیت برخوردار است که مطالبی را درخصوص افزایش مالکیت‌های انحصاری غول‌های مطبوعاتی مانند «مرداک» و غول‌های جدید اطلاع‌رسانی نظیر اینترنت همراه با دیگر مطالب حرفه‌ای روزنامه‌نگاری ارائه می‌کند.

۷. در عین حال، اساسی‌ترین مزیت کتاب، علاوه بر جامعیت و شمول آن، ساده‌نویسی آن است. نویسنده همچنان که خود اظهار داشته است، شعار «کوتاه و ساده بیان کن» را سرمشق خود قرار داده و تا آنجا که مقهور بوده مطالب را کوتاه و در عین حال ساده و روان بیان کرده است.

۸. اختصاص یک فصل از کتاب به «اصول اخلاقی» روزنامه‌نگاری را نیز می‌توان یکی دیگر از نکات مثبت کتاب دانست. این فصل می‌کوشد ارزش بحث‌های اخلاقی در حرفه روزنامه‌نگاری را به روزنامه‌نگاران گوشزد کند و آنها را از حالت آرمان‌گرایانه صرف به سمت رعایت ملاحظات اخلاقی و سیاسی در این حرفه سوق دهد.

۹. باوجود همه مزیت‌های این کتاب، نمی‌توان نادیده گرفت که فایده این کتاب چند برابر می‌شد، اگر ترجمه آن بهتر از آنچه که هست صورت می‌گرفت. نثر بعضاً مخلوط و احياناً ویرایش نشده کتاب این فکر را در خواننده سرگردان ایجاد می‌کند که مترجم محترم نوباست یا با حرفه روزنامه‌نگاری آشنایی کافی ندارد. جملاتی از قبیل آنچه که در زیر می‌آید، متأسفانه در سراسر کتاب زیاد به چشم می‌خورد. این جملات از اول برخی پاراگرافها به طور تصادفی انتخاب شده است.

«میزان ویرایش نهایی مطالب به نوع صفحه و یا بخش بستگی دارد» (ص ۳۱).

«حمایت از مسئله تحریم دوچرخه در منطقه مرکزی شهر که ویژه تردد عابرین پیاده است» (ص ۳۳).

«پی‌گیری بخش مهم خبری از یک گزارش مهم و مطرح» (ص ۳۶). «یکی از زمینه‌هایی که تمایز جنسی نمادی آشکار دارد، زمینه زبان است» (ص ۷۹). «پژوهش‌های رسانه‌ها حاکی از آن است که روزنامه‌نگاران از منابع بسیار محدود در گزینش اخبار خود استفاده می‌کنند.» (ص ۹۹). در منابع خبری روزانه روزنامه‌نگاران، تصورات مشخصی در مورد نمایندگی وجود دارد» (ص ۱۰۲).

«در امر منابع خبری باید مسئله توازن رعایت شود» (ص ۱۰۴). «مثلاً بحثی در مطبوعات عمده شکل می‌گیرد.» (ص ۱۰۹). «اساس برقراری هر ارتباط نیک میان روزنامه‌نگار و منبع خبری، اطمینان است» (ص ۱۱۲). «در حمایت از برقراری گفت‌وگوی خبرنگاران با پارلمان (ص ۱۲۳). «یکی از با ارزش‌ترین منابع اطلاع‌رسانی هر روزنامه‌نگاری، کتابخانه روزنامه است» (ص ۱۲۷). «آمارها، شخصیتها، اسامی و عناوین ارزش توجه خاص را دارند» (ص ۱۴۲). «توزیع قدرت در برخی روزنامه‌ها ارتباطی پیچیده و تغییرپذیر است» (ص ۱۵۳). «... این جملات و صدها جملات مشابه علی‌رغم روانی و سلاست متن انگلیسی، قرائت کتاب حاضر را بسیار خسته‌کننده و بعضاً نامفهوم کرده است.

۱۰. با همه کاستیهایی که در ترجمه این کتاب مشاهده می‌شود، مطالعه آن برای روزنامه‌نگاران، دانشجویان ارتباطات و همه افرادی که به نوعی با مطبوعات در ارتباط هستند، خالی از فایده نخواهد بود.